

1980'DEKİ IRAK'TA TÜRKMEN LİDERLERİN ASILMASI HADİSESİ VE TÜRKMENLERİN BUGÜNÜ

BİLGAY DUMAN

Irak Çalışmaları Koordinatörü ORSAM

“

16 Ocak 1980'de Saddam Hüseyin rejimi tarafından Türkmen liderler Doç. Dr. Necdet Koçak, Albay Abdullah Abdurrahman, Dr. Rıza Demirci ve Adil Şerif'in asılması, daha sonra aynı yıl içerisinde 70'e yakın Türkmen aydınının daha aynı uygulamaya maruz kalması Türkmen tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir.

”

Irak'taki rejimler tarafından Türkmenlere yönelik baskı politikaları her dönemde devam etmiştir. Bunun sonucu olarak Türkmenler Irak'ta hiçbir dönemde hak ettikleri haklara sahip olamamıştır. Bunun yerine asimilasyon, baskı, sindirme ve şiddet eylemleri gibi insanlık dışı uygulamalara maruz kalmıştır. Özellikle Saddam Hüseyin rejimi tarafından Türkmenler üzerinde kurulan baskı, 2003'te rejimin devrilmesine rağmen 2013'te bile etkisini devam ettirmektedir. Türkmenlerin devlet mekanizmasından büyük ölçüde dışlanması, siyaset

yaşağı, Türkmen liderlerin asılması gibi Türkmen kimliğinin yok edilmesine yönelik politikalar, Türkmenlerin yeni Irak'ta etkin bir siyaset izlemesini de sınırlamaktadır.

1980 OLAYININ TÜRKMEN TOPLUMUNDAKİ YIKICI ETKİLERİ

Bu açıdan 16 Ocak 1980'de Saddam Hüseyin rejimi tarafından Türkmen liderler Doç. Dr. Necdet Koçak, Albay Abdullah Abdurrahman, Dr. Rıza Demirci ve Adil Şerif'in asılması, daha sonra aynı yıl içerisinde 70'e yakın Türkmen aydınının daha aynı uygulamaya maruz kalması Türkmen tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. Bu olayla Irak'taki Türkmenlere yön

verebilecek aydın ve yetişmiş insanlar saf dışı bırakılmıştır. Bu kişiler dışındaki aydın ve lider özellikli kişiler ise ya Irak dışına kaçmış ya da geri çekilerek halktan kop-

Necdet Koçak

muştur. Böylece Türkmenlere yön verebilecek yeni aydın ve aydın hareketlerinin ortaya çıkması da engellenmiştir.

Tarihin şiddetle anılan yıllarına bir not olarak düşülen bu olay, Irak'taki Türk kimliğinin geleceğini etkileyen en önemli olaylardan bir olarak nitelendirilebilir. Bu olayla birlikte Türkmenler daha kapalı bir toplum hâline gelirken yapılanların cezasız kalması ya da göz ardı edilmesinin, Türkmen halkının Irak devletine olan inancını azalttığını ifade etmek mümkündür. Aslında tarihte yaşanan bu acı olay, Türkmen kimliğinin ispatı niteliğindedir. Türkmenler, Kerkük Katliamı gibi nice olaylara rağmen Irak'taki varlığını korumuş ve korumaktadır. Özellikle 2012 yılı Irak'taki Türkmen varlığının kanıtlanması açısından önemli bir yıl olmuştur. Başta Irak Türkmen Cephesi Başkanı ve Kerkük Milletvekili Erşat Salihî olmak üzere Türkmen siyasetçilerin Irak merkezî hükümeti üzerinden yürüttükleri politika sonucu Türkmenler, Irak'ta kalıcı haklar elde etmiştir. Özellikle 26 Temmuz 2012'de Irak

Parlamentosunda kabul edilen Türkmen Hakları Raporu resmî bir belge niteliği taşıması açısından son derece önemlidir. Raporda Türkmenlerin Irak'ta üçüncü asli unsur olduğu kabul edilmiştir.

“

Türkmenler, belki de Irak siyasi tarihinde bugüne kadar elde edemedikleri siyasi başarıyı 2012 yılı içerisinde elde etmiştir. Bu başarının elde edilmesinde başta Irak Türkmen Cephesi olmak üzere dönemin Türkmen siyasetçilerinin payı olduğu kadar siyasi konjonktürün de payı vardır.

”

Her ne kadar Türkmen hareketi yeniden canlanmış olsa da Irak'taki denklem içerisinde varlığı derecesinde yer aldığını söylemek mümkün değildir. Bu varlık sadece siyasi açıdan değil, ekonomik, kültürel ve sosyal alanda da yeteri kadar kendini gösterememektedir. Türkçe eğitim veren okullara giden öğrenci sayısı her geçen gün azal-

maktadır. Erbil başta olmak üzere Kerkük gibi Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı yerlerde ekonomiyi ve pazarı elinde bulunduran Türkmenler yavaş yavaş kaybetmektedir.

Türkmenler, belki de Irak siyasi tarihinde bugüne kadar elde edemedikleri siyasi başarıyı 2012 yılı içerisinde elde etmiştir. Bu başarının elde edilmesinde başta Irak Türkmen Cephesi olmak üzere dönemin Türkmen siyasetçilerinin payı olduğu kadar siyasi konjonktürün de payı vardır. Özellikle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ve Irak merkezî hükümeti arasındaki çekişmeden Türkmenler fayda sağlamıştır. 2012 yılı içerisinde Türkmenler ve Kürtler arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başlaması, Türkmenlerin yerelde bazı kazanımlar (Kerkük İl Meclisi Başkanlığına Hasan Turan'ın getirilmesi, Irak Türkmen Cephesi'nin yeniden Erbil'de büro açması gibi) elde etmesine imkân tanımıştır. Buna karşılık Nuri el-Maliki de Türkmenleri sistem içerisinde yanında tutabilmek amacıyla merkezî hükümetin gücünü kullanmıştır. Bu

Abdullah Addurrahman

Adil Şerif

Rıza Demirci

süreçte Türkmenler, Irak Parlamentosunda yapılan oylamalarla Türkmen haklarını içeren bir raporun kabul edilmesi, Türkmenlerin Irak'ın üçüncü asli unsuru sayılması, Irak bütçesinden Türkmen bölgelerinde kullanılmak üzere pay ayrılması gibi kazanımlar sağlamıştır. 28 Temmuz 2012'de Irak Parlamentosunda onaylanan raporla Türkmenler Irak'ın üçüncü asli unsuru olarak kabul edilmiştir. Yani Irak'ta yaşayan Arap ve Kürtlerden sonra Türkmenler Irak'taki en büyük nüfusa sahip millet olarak tanınmıştır. Ayrıca Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuş, Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği gibi resmî devlet kuruluşlarında Türkmençe, Arapça ve Kürtçe gibi resmî dil statüsüne yükseltilmiştir. Bu kazanımlar fiilen Türkmenlere henüz bir fayda getirmemiş olsa

da resmiyet kazanma açısından önemlidir.

“

Irak merkezî hükümetinin güvenlik birimlerini siyasal amaçlar doğrultusunda kullanmasının yanında Türkmen bölgelerine yeteri kadar güvenlik ve koruma sağlayamaması, Türkmenleri şiddet eylemleriyle karşı karşıya bırakmıştır.

”

2003 SONRASINDA TÜRKMENLERİN DURUMU

Türkmenler siyasal ve sosyal haklar açısından kazanım sağlamış olsalar bile Irak'ta hak ettikleri seviyeye gelememiştir. Nitekim Türkmen kimliği Irak'ta gittikçe erozyona

uğramaktadır. Türkmenler 2003 sonrası Irak'taki siyasal sistem içerisinde hak ettikleri pozisyona gelemeyen hem yerel hem de genel politikada günden güne geri plana atılmıştır. Özellikle doğrudan Türkmenlere yönelik yapılan saldırı eylemleri, fidye karşılığı adam kaçırma, suikastlar, Kerkük, Telafer ve Tuzhurmatu başta olmak üzere Türkmen yerleşimlerinde yaşanan bombalı saldırılar devam etmiştir. Irak'taki siyasal çekişme Türkmenlere siyasal kazanımlar sağlarken bu çekişmenin ortaya çıkardığı güvenlik boşluğu Irak'taki en korumasız halk olan Türkmenleri olumsuz etkilemiştir. Irak merkezî hükümetinin güvenlik birimlerini siyasal amaçlar doğrultusunda kullanmasının yanında Türkmen bölgelerine yeteri kadar güvenlik ve koruma sağlayamaması, Türkmen-

leri şiddet eylemleriyle karşı karşıya bırakmıştır.

Özellikle 2014 Haziran ayında, IŞİD'in Irak'ta hâkimiyet bölgeleri oluşturmasından sonra siyasi olarak geri planda kalan Türkmenler, IŞİD'in ortaya çıkardığı bütün olumsuzluklarla karşı karşıya kalmıştır. Türkmenler doğrudan IŞİD'in hedefi hâline gelirken IŞİD'in kontrol ettiği ya da etkide bulunduğu başta Telafer ve Musul olmak üzere, Kerkük, Tuzhurmatu, Diyala gibi yerlerden göç etmek zorunda kalmıştır. Bilindiği kadarıyla 600 binden fazla Türkmenin mülteci konumuna düştüğü söylenmektedir. Türkmenlerin bir kısmı Irak'ın güneyindeki Necef, Kerkela, Hille gibi bölgelere göç ederken bir kısmı da Irak'ın kuzeyinde Duhok ve Erbil'e bir kısmı ise Türkiye'ye göç etmek zorunda kal-

mıştır. Böylelikle Türkmenler göç ettikleri bölgelerde azınlık nüfus konumuna düşmüştür. Sosyal hayatın uzağında kalan Türkmenler, gittikleri bölgelerde yabancılaşmış; işsizlik, eğitimsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

“

Öte yandan IŞİD'le birlikte özellikle Telafer'deki Türkmenler arasında çıkan mezhepsel gerginliğin de giderilmesi, Telafer'e Türkmenlerin dönüşü öncesinde en önemli konulardan biri olmuştur. Nitekim hâlen Tuzhurmatu'nun çevresindeki Türkmen yerleşimleri Yengice ve Bastamlı, IŞİD'den temizlense bile, buradan göç eden Türkmenler hâlen yerlerine tam anlamıyla dönebilmemiş değildir.

”

Bununla birlikte Aralık 2017 itibarıyla IŞİD'in toprak hâkimiyeti bitirilmiş olsa bile Kerkük ve çevresindeki Türkmen bölgelerine de zaman zaman IŞİD tarafından saldırı düzenlenmektedir. Öte yandan IŞİD'le birlikte özellikle Telafer'deki Türkmenler arasında çıkan mezhepsel gerginliğin de giderilmesi, Telafer'e Türkmenlerin dönüşü öncesinde en önemli konulardan biri olmuştur. Nitekim hâlen Tuzhurmatu'nun çevresindeki Türkmen yerleşimleri Yengice ve Bastamlı, IŞİD'den temizlense bile, buradan göç eden Türkmenler hâlen yerlerine tam anlamıyla dönebilmemiş değildir. Sünni Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Yengice

ve Bastamlı halkı içerisinde bazı kişilerin IŞİD'e destek verdiği yönündeki bilgiler, Şii Türkmenlerin yaşadığı Tuzhurmatu'da Türkmenler arasında gerginlik ortaya çıkarmış, bu gerginlik giderilebilmiş ve uzlaşa sağlanabilmiş değildir.

Kısa vadede Türkmenlerin sorunlarına bir çözüm üretilmesi çok mümkün görünmemektedir. IŞİD sonrası yeniden yapılanma ve siyasi-sosyal dengelerin sağlanması için büyük bir çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsam içerisinde Türkmenlerin sorunlarının en azından bir kısmının çözülmesine çalışılması az da olsa Türkmenleri rahatlatacaktır. Mevcut durum itibarıyla Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilerin giderek iyileşmesi de Türkmenlerin Irak'ta daha iyi bir konuma gelmesinde kolaylaştırıcı olabilir. Ancak öncelikle Türkmenlerin daha bütüncül ve etnik, mezhebi, siyasi çıkar ayrışmalarından uzak durarak, Türkmen kimliğini önceleyerek hareket etmesi, Türkmenlerin sorunların çözülmesindeki en kritik konudur.

Bu nedenle Türkmen liderlerin asılmasının üzerinden 40 yıl geçmesine rağmen hâlen bu olaylar üzerinden politika üretmek bir fayda sağlamayacaktır. Bu olaylar her zaman akılda tutularak ve unutulmasına izin verilmeyerek, Türkmen kimliğinin daha da güçlenmesine katkı sağlanabilir. Bu açıdan önemli olan tarihte yaşamak değil, tarihi yaşayarak tarih yazmaktır. Türkmen siyasetçilerin de gelecek için çıkmaz oluşturan sorunların çözümüne katkı yapması, tarihe Türkmenler adına düşülecek bir not olacaktır. ■